

ÖMER SEYFETTİN'İN BAŞINI VERMEYEN ŞEHİT HİKÂYESİNDE SÖZCÜKSEL BAĞDAŞIKLIK

*Sebahat ARMAĞAN**

Geliş Tarihi: 23.06.2020

Kabul Tarihi: 28.07.2020

Atf Bilgisi: Hars Akademi
Uluslararası Hakemli Kültür-
Sanat-Mimarlık Dergisi

Sayı: Özel Sayı

Sayfa: 65-82

Yıl: 2020

Dönem: Ekim

Özet

Söylemde metinsellik ölçütleri içerisinde yer alan *bağdaşıklık* (cohesion) dilbilim çalışmalarının güncel konularından biri olup bağdaşıklık ile ilgili yapılan çalışmalarda bağdaşıklık farklı şekillerde tanımlanarak farklı şekillerde gruplandırılmaktadır. Bağdaşıklığın tanımlandığı bazı çalışmalarda *bağlaşıklık* ve *bağdaşıklık* iç içe girmekte, bazı çalışmalarda ise *bağdaşıklık* ve *tutarlılık* birlikte değerlendirilmektedir. Gerek *bağlaşıklık* gerek *bağdaşıklık* gerekse *tutarlılık* dilbilimin sıkı sıkıya bağlı konuları olup bu üç terim, bazı hususlarla farklılıklar göstermektedir.

Sözcüklerin dil bilgisi kurallarına uygun olarak bir araya gelmesine bağlaşıklık denir; ancak sözcüklerin dil bilgisi kurallarına uygun olarak yan yana gelmesi her zaman metinsellik için yeterli değildir. Metinsellik için hem dil bilimsel hem söz dizimsel hem de anlam bilimsel uyum şarttır. Bu nedenle, metinlerde bağlaşıklığın yanında bağdaşıklık ilkesine de uyulması gerekmektedir.

Bu çalışmada, metin ve metinsellik ölçütlerinden bahsedilerek bağdaşıklığın tanımı yapılmakta, bağdaşıklık ilkeleri sınıflandırılmakta ve bağdaşıklık üzerine yapılan çalışmalar hakkında kısaca bilgiler verildikten sonra Ömer Seyfettin'in "Başını Vermeyen Şehit" adlı hikâyesindeki "sözcüksel bağdaşıklık ilkesi" değerlendirilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Bağdaşıklık, Metinsellik, Ömer Seyfettin.

* Dr. Öğr. Üyesi., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Tokat, sebahat.armagan@gop.edu.tr / ORCID: 0000-0001-2345-6789

LEXICAL COHERENCE IN THE ÖMER SEYFETTİN'S STORY “THE MARTYR WHO DID NOT GIVE HIS HEAD”

*Sebahat ARMAĞAN**

First Received: 23.06.2020

Accepted: 28.07.2020

Citation: Hars Akademi
International Refereed Journal of
Culture-Art-Architecture

Issue: Special Issue

Pages: 65-82

Year: 2020

Session: October

Abstract

The concept of cohesion, which is included in the criteria of textuality in discourse, is one of the current topics of linguistics studies. In studies related to cohesion, cohesion is defined in different ways and grouped in different ways. In some studies where cohesion is defined, co-dependency and cohesion are intertwined, in some other studies cohesion and consistency are analyzed together. Both co-dependency, cohesion and consistency are closely linked issues of linguistics, and these three terms differ from each other in some ways.

The connection of words in accordance with grammar rules is called cohesion; however, placing of words side by side in accordance with the grammar rules is not always sufficient for textuality. Both grammatical, syntactic and semantic compatibility are essential for textuality. Therefore, in addition to cohesion, the principle of cohesion must also be followed in texts.

In this study, we have made the definition of cohesion by mentioning the text and textuality criteria, have classified the cohesion principles and after giving a brief information about the studies on and cohesion, have analyzed the "lexical coherence principle" in Ömer Seyfettin's story "The Martyr who did not give his head".

Key words: Cohesion, Textuality, Ömer Seyfettin.

* Assist. Prof. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa University, Faculty of Science and Literature, Department of Turkish Language and Literature, Tokat, sebahat.armagan@gop.edu.tr / ORCID: 0000-0001-2345-6789

Giriş

İnsanoğlunun varoluşundan itibaren önemini hiçbir zaman yitirmeyen dil, Aksan'ın belirttiği gibi “*Dil, bir anda düşünemeyeceğiniz kadar çok yönlü, değişik açılardan bakınca başka başka nitelikleri beliren, kimi sırlarını bugün de çözemediğimiz büyüğü bir varlıktır. O gerek insan gerek toplumdan ayrı düşünülemez olan bilim, sanat, teknik gibi bütün alanlarla ilgili ve aynı zamanda onları oluşturan bir kurumdur*” (2003: 11). İnsanların anlaşmalarını sağlayan dilin bir geniş bir de dar anlamı vardır. “*Geniş anlamıyla dil, jest dili, mimik dili, pandomim dili, flama ya da bayrak dili gibi insanların anlaşmalarını çeşitli işaretlerle sağlayan bir sistemdir. Dar anlamıyla dil ise, bir toplumdaki insanların anlaşmalarını konuşma ya da yazı ile sağlayan işaretler sistemidir. Dar anlamıyla dilde iki yön vardır. Biri, sesler ya da seslerin görülen işaretleri; öbürü, bu sesler ya da ses işaretlerinden çıkan anlamlardır*” (Ediskun 2005: 9).

Dil konusunda yapılan tanımlardan da anlaşıldığı üzere dil terimi, birçok araştırmacı tarafından farklı şekillerde algılanmakta ve araştırmacılar tarafından dilin farklı yönleri vurgulanmaktadır. Dilbilimcilerin bir kısmı iletişim aracı olan dil, bir kısmı duygu ve düşüncelerin aktarıcısı olan dil, bir kısmı ise toplu yaşamın vazgeçilmez unsuru olan dil üzerinde durmuşlardır. Belki de dil, gerçekten de “*bir anda düşünemeyeceğimiz kadar çok yönlü, değişik açılardan bakınca başka başka nitelikleri beliren, kimi sırlarını bugün de çözemediğimiz büyüğü bir varlıktır*” (Aksan 2003: 11).

Dilin dört temel becerisi *dinleme, konuşma, okuma, yazma* işlevsel ve mantıksal bir bütünlük içindedir. Bu dört temel beceri, bireylere Türkçeyi doğru ve etkili biçimde kullanma yetisi kazandırarak bu becerileri geliştirme, girebilecekleri sosyal ortamlarda kendilerini özgürce ve rahat ifade edebilme, bağımsız bir kişilik oluşturma ve anlatımda kendilerine olan güven duygularını arttırmaya katkı sağlar. Bu dört beceriden biri olan okuma, “*düşünceyi ve algılamayı bir araya getiren çok karmaşık bir süreçtir. Okuma sürecindeki en önemli olgulardan birincisi, sözcüklerin okur tarafından algılanması ve tanımlanmasıdır. Okuma sürecindeki ikinci ve en önemli olgu ise anlama sürecidir. Anlama, sözcüklerin, tümceleri ve de sonuçta tüm metni anlamlandırma sürecidir*” (Kaili-Çelte, 2010: 136). Bireyin okuduğunu anlama, okuduğunu yorumlama ve okuduğundan sonuç çıkarma olarak tanımlayabileceğimiz okuma becerisinin geliştirilebilmesi için öncelikli olarak yazılı bir ürüne ihtiyaç vardır. İşte bu ihtiyacı karşılamak için var olan yazılı metinler,

cümlelerin belli bir amaç doğrultusunda mantıklı bir biçimde bir araya gelmesiyle oluşturulan yapıdır.

Belirli bir plan ve belirli bir amaç doğrultusunda hazırlanan metinler içerisinde en çok tercih edilen edebî tür, hikâyelerdir. Daha çok öyküleyici anlatımın kullanıldığı hikâyelerin yapısı ve unsurları üzerinde durulduğu gibi bu hikâyelerin, dilbilimsel ve metinbilimsel açıdan ele alınması gerekmektedir.

Hikâyelerin hem eğitim ve öğretim sürecindeki önemi hem de okuma becerisine katkısı düşünüldüğünde pek çok edebî türde eser vermesine rağmen hikâyeleriyle tanınan Ömer Seyfettin -şüphesiz ki- akla gelen ilk kişidir. Dilde sadelik ve anlaşılabilirlikten yana olan Ömer Seyfettin, dili Arapça ve Farsça sözcüklerden arındırılarak dilin Türkçenin kurallarına göre olması gerektiğini savunarak Dilde Sadeleşme Hareketi'nin öncülüğünü yapmıştır. "Dilde Sadeleşme" yolunda attığı adımlar ve ortaya koyduğu esaslar, Türkiye Türkçesi yazı dilinin şekillenmesinde de önemli bir yere sahiptir. Ömer Seyfettin'in dünya görüşü diline yansımış, o kalka ulaşmak için dilin önemini her daim vurgulamıştır. Bu nedenle onun hikâyeleri, yapı bakımından olduğu gibi dil bakımından da ele alınmaya değer bir konudur. Bu çalışma ile ana dilin kurallarının öğretimine ve dilin etkili ve akıcı kullanımına katkısı yadsınamayan Ömer Seyfettin'in "Başını Vermeyen Şehit" adlı hikâyesinde cümle düzeyinde bağdaşıklık ilkesi, tespit edilmeye çalışılmaktadır.

Metin/ Metinsellik/ Metinsellik Ölçütleri

Türkçe Sözlük'te metin, "*Bir yazıyı biçim, anlatım ve noktalama özellikleriyle oluşturan kelimelerin bütünü, tekst*" (1667) şeklinde tanımlanmaktadır. Almanca text, Fransızca texte, İngilizce text terimleriyle bilinen metin sözcüğü için Vardar, "betik" terimini tercih ederek metni, şu şekilde tanımlamaktadır: "1. Dilbilimde, inceleme konusu olan düzlemdeki sözcükler bütünü (38). Vardar'a göre cümle "1. Geleneksel dilbilgisinde, anlam açısından eksiksiz sayılan, bir kesinti ya da durakla sınırlanan söz. 2. Dağılımsal dilbilimde, öz yeterliği ve söz dizimsel bağımsızlığı olan, kesintili öğelerden oluşan, daha geniş bir parçanın kurucusu olan parça. 3. İşlevsel söz dizimde bütün öğeleri bir yüklem ya da eş bağımlı birçok yükleme bağlı söz zinciri parçası. 4. Üretici-dönüşümsel dilbilgisinde üretim kuralları (yeniden yazım ve dönüşüm kuralları) uyarınca abecede yer alan simgelerin sıralanmasıyla elde edilen, edincin betimlenmesine ilişkin öğeler bütünü" (2007: 197-198).

Günay'a göre metin; "*belirli bir bildirişim bağlamında bir ya da birden çok kişi tarafından sözlü ya da yazılı olarak üretilen dil dizgesi*" (2007: 44)'dir. Onursal, "*Kendisini*

oluşturan tümce dizilerinin birbirlerine bağdaşıklık ve tutarlılık ölçütleriyle bağlanarak bir anlam bütünü oluşturmasıyla meydana gelen, belli bir amaçla üretilmiş, başı ve sonu kesin çizgilerle sınırlandırılan yazılı ya da sözlü bir dilsel ürünlere” (2003: 6) metin denmektedir.

Yukarıda yapılan metin tanımlarına bakıldığında metin, sadece sözcüklerin ya da cümlelerin yan yana gelmesiyle oluşan basit bir yapı değildir, metin olabilmenin bazı ölçütleri vardır. Bu ölçütler, metnin bütünlüğünü sağlayan unsurlardır. Bu bağlamda, metinsellik kavramı ortaya çıkmaktadır. Halliday ve Hasan'a göre *“metinsellik kavramı metin olma özelliğini ifade etmek için bütünüyle uygun bir kavramdır. Bir metnin metinsel olması onu metin olmayan bir şeyden ayıran özelliktir. Metin, metinselliği çevresine göre bütünlük olarak işlev görmesinden türetilir” (1976: 2). Ögeyik'in de belirttiği gibi, “Bir metin için doğru veya yanlış gibi yargılarda bulunmak mümkün değildir; ancak bir metnin metinselliği sorgulanabilir, metinsellik ise metnin türlerine göre farklılıklar gösterebilir. Çünkü bir topluluk içinde bireylerin iletişim kurmalarını sağlayan metinler, o toplumun geçirdiği tarihsel, kültürel, sosyal yapılanması ile biçimlenen ve türlere ayrılan dilsel yapılarıdır” (2008:10). Bu nedenle, dilbilimin çalışma alanına giren ve yazılı ürünlerin, bilimsel açıdan incelenmesini amaçlayan metindilim, metinselliğin iç ve dış dinamiklerini belirlemeyi amaçlamaktadır.*

Alm. Textlinguistik, Fr. Linguistique textuelle, İng.text linguistics terimleriyle karşılanan metindilbilime “betiksel dilbilim” diyen Vardar, metindilbilim terimi için şu tanımlı yapmaktadır: *“Tanımlanabilir bir bildirişim işlevi yerine getiren dil birimleri olarak ele alındığı betikleri, yüzeysel yapıda yakınlık ve uyumluluk, derin yapıda dış dünya ya da gönderge düzlemiyle ilişkileri bakımından tutarlılık vb. ilişkiler uyarınca belirlemeye, bu alanda biçimsel bir tanımlamaya ulaşmaya çalışan inceleme türü” (39). Metnin derin yapısının ortaya konulabilmesi için gerekli olan metindilbilim incelemeleri yapılırken çeşitli araştırma yöntemleri kullanılmakta olup Özkan, bu yöntemler hakkında şunları aktarmaktadır:*

“Kendine özgü araştırma yöntemleri geliştirmiş olan metindilbilimi temelde nesnesini yedi (7) ölçüte göre kendine konu edinir. Bunlar: bağdaşıklık ve tutarlılık'ın yanı sıra niyetlilik, metin içi ilişki, bilgi vericilik, benimsenirlik, durumsallık'dır. Metindilbilimsel ölçütlerden bağdaşıklık ve tutarlılık metindilbilimsel incelemelerde ana yapıyı ortaya koymada en çok baş vurulan ölçütlerdir. Kimi araştırmacılar, metinlerin iletişimsel boyutunu incelemelerinin

odak noktası yaparken, kimileri de dilbilgisel bağlardan yola çıkar. Bu incelemelerde ağırlık, metin içindeki tek tek tümceler değil metnin bütünüdür. Diğer bir deyişle, incelenen, metnin bir bütün olarak yapısı ve işlevi; metni oluşturan öğeler arasındaki bağlar ve ilişkilerdir” (2004:182).

Metindilbilim veya metin bilgisi ile ilgili ülkemizde yapılan çalışmaların pek çoğu metnin dış yapısı ile ilgilidir. Metnin dış yapısı yanında “metnin bütünlüğü” düşünüldüğünde metnin iç yapısı yani anlamsal boyutu da önem kazanmaktadır. Çünkü metinlerde, sözcükler ve sözcük öbekleri, bir kural doğrultusunda bir araya gelir.

De Beaugrande ve Dressler (1981) metinsellik ölçütlerini aşağıdaki şekilde sıralamaktadırlar:

1. Metin Merkezli Ölçütler

1.1. Bağdaşıklık

1.2. Tutarlılık (coherence)

2. Kullanıcı Merkezli Ölçütler

2.1. Amaçlılık (intentionality)

2.2. Durumsallık (stiuationality)

2.3. Kabuledilebilirlik (acceptibility)

2.4. Bilgisellik (informativity)

2.5. Metinlerarası İlişki (intertextuality)

Görüldüğü gibi Beaugrande, Dressler, metindeki yüzey birleşenlerin birbirleriyle olan ilişkilerini ve yüzey öğelerle aralarındaki bağıntıların kurulmasını, dil bilgisel bağımlılıkla ilişkili görerek bağdaşıklık kavramı altında ele almaktadır (Aktaran: Uzun 1995, s.36). O halde metinselliğin en temel ölçütlerinden biri, bağdaşıklıktır.

Bağdaşıklık

Bağdaşıklık kavramını “Cohesion in English” adlı çalışmasında (1976) ilk ortaya atan Halliday ve Hasan, bağdaşıklık terimi için: “*Bağdaşıklık kavramı anlamla ilgilidir; metnin içinde bulunan ve onu metin olarak tanımlayan anlam ilişkilerini belirtir. Bağdaşıklık söylemdeki bir ögenin yorumunun başka bir ögeye bağlı olduğu durumda ortaya çıkar. Biri diğerine başvurulmadan diğerinin etkili bir biçimde çözümlenemeyeceği mantığına dayalı*

bir şarta bağlıdır. Bu olduğunda bağdaşıklık ilişkisi kurulur” (4) demektedirler. Yine onlara göre bağdaşıklık, art arda gelmiş cümlelerin söylem şeklinde algılanmasını sağlayan sözcüksel ve dil bilgisel ilişkilerdir (5, akt. Coşkun, 2005). Coşkun’a göre ise bağdaşıklık, “Metindeki kelimelerin ve cümlelerin bir silsile halinde, birbirlerine bağlanma durumlarını ve söylemde bir ögenin yorumunun, bir başka ögeye bağlı olduğu durumları ele alır” (2005: 45). Bağdaşıklık, Ögeyik’e göre “bir metnin yüzey yapısındaki dil bilgisel özelliklerdir ve bunlar cümleler arası bağıntıları belirler. Metnin yüzey yapısındaki bağdaşıklık, metnin yazıldığı dilin özelliklerine göre biçimlenir” (2008: 15). “Metin gelişigüzel cümleler dizisi değil, bağdaşık cümle dizilişidir. Dolayısıyla bağdaşıklık, bir cümle dizisinin metin olma niteliğini taşıması için gerekli olan temel ölçüt olarak değerlendirilir. Bir ögenin söylemdeki bir başka ögeye bağlı olduğu durumları kapsadığı için metnin bütünselliği de çoğu zaman bağdaşıklığı ile ilgilidir. Yazının metin olmasını sağlayan, metin içi ilişkileri kuran dille ilgili özelliklerin tümüdür” (Kalsın 2016: 145).

Metni hem doğru anlatma hem de doğru anlama çabası için gerekli olan bağdaşıklık, “metinselliğin temel ölçütü olarak” (Uzun 1995: 36) kabul edilmekte ve metni oluşturan unsurlar arasındaki bağlantılar olarak tanımlanan bağdaşıklık, “Bir yazının metin olmasını sağlayan tümceler arasındaki ilişkiyi metin içi bir dille sağlayan özelliklerin tümüne verilen addır. Oluşturulan bir yazının metin özelliği kazanmasını sağlayan, metin içi ilişkileri kuran dille ilgili özelliklerin tümüdür” (Günay 2007: 71-74).

Yukarıda yapılan tanımlarda da -ortak bir şekilde- vurgulandığı gibi, bağdaşıklık unsurları, metnin birimleri arasında anlam taşıyan ve anlam birliğini kuran anlamsal ve mantıksal unsurlardır. Bağdaşıklık unsurları hem cümle içerisinde hem cümleler arasında hem de paragraf ve paragraflar arasında bütünlüğün sağlanabilmesi için önemlidir. Bu unsurlar, doğru ve yerinde kullanıldığı zaman, cümleler ve paragraflar arasında bağlantı sağlayarak metni gereksiz ayrıntılardan, tekrarlardan kurtardığı gibi metni anlam belirsizliği ve anlatım bozukluklarından korur.

Metinselliğin temel ölçütlerinden en önemlisi bağdaşıklıktır. Bu nedenle, bağdaşıklık pek çok kaynaktan, farklı şekillerde olsa da sınıflandırılmaktadır. Halliday ve Hasan, bağdaşıklık ilişkilerinin türlerini, gönderim ve değiştirim ana başlıkları altında toplayarak gönderimi dilin anlam düzeyiyle, değiştirimi ise biçim düzeyiyle ilişkilendirmektedir (4). Halliday ve Hasan, bağdaşıklığı beş başlıkta toplayarak söz konusu beş aracı sözcüksel veya dilbilgisel nitelikli olarak (6) şu şekilde sınıflandırmaktadırlar:

1. Gönderim (dilbilgisel nitelikli)
2. Değişiririr (dilbilgisel nitelikli)
3. Eksiltme (dilbilgisel nitelikli)
4. Sözcüksel Bağdaşıklık (sözcüksel nitelikli)
5. Bağlaçlar (dilbilgisel ve sözcüksel nitelikli)

Halliday ve Hasan, sözcüksel bağdaşıklığı iki temel başlık altında değerlendirmekteler:

1. Tekrar
 - a) Sözcüğün aynen tekrar edilmesi
 - b) Eş veya yakın anlamlı sözcük kullanma
 - c) Sözcüğün üst anlamlısını kullanma
 - d) Genel anlamlı sözcük kullanma
2. Aynı kavram alanından sözcük kullanımı (Eş dizimlilik) (75).

Uzun (1995) bağdaşıklığı, gönderimsel ve biçimsel-sözlüksel bağdaşıklık şeklinde incelemektedir:

1. Gönderimsel Bağdaşıklık Görünümleri

1.1. Öncül-Bağımsız Gönderim Ögeleri (Kişi adları, gösterme adları, dönüşlülük adları, gösterme sıfatları)

1.2. Ardıl-Bağımlı Bağdaşıklık Ögeleri (İyelik ekleri, belirtme durumu eki, ilgi ekleri, kişi ekleri)

2. Biçimsel Sözlüksel Bağdaşıklık Ögeleri

- 2.1. Bağlaçlar
- 2.2. Değişiririr
- 2.3. Sözcük İlişkileri ve Sözlüksel Bağdaşıklık.
- 2.4. Eksilti
- 2.5. Zaman, Görünüş, Kip (40).

Uzun (1995), sözlüksel bağdaşıklık türlerini beş başlıkta toplamaktadır:

1. Aynı sözcüğün yinelenmesi.
2. Karşıt anlamlı sözcüklerin kullanımı.
3. Aynı kavram alanından sözcüklerin kullanımı.
4. Aynı kökten sözcüklerin kullanımı.
5. Yapı yinelemeleri başlıkları altında incelemiştir.

Günay (2007) ise bağdaşıklığı şöyle sınıflandırmaktadır:

1. Oluşturucu ögenin yinelenmesi.
2. Artgönderim ve öngönderim.
3. Eksilteli yapılar.
4. Örtük anlatım: Sezdirimler ve çıkarsamalar.
5. Örgeler ve izlek.
6. Dilbilgisel eylem zamanları.
7. Tümcelerarası bağıntı ögeleri.
8. Metni bölümlere ayıran belirteciler. (75)

Kalsın (2016) bağdaşıklığı, sözcüksel bağdaşıklık açısından şu şekilde incelemektedir:

1. Tekrar

1.1.Sözcüğün Aynen Tekrar Edilmesi

1.2.Eş -Yakın Anlamlı Sözcük Kullanma

1.3. Karşıt Anlamlı Sözcüklerin Kullanımı

1.4. Aynı Kökten Sözcüklerin Kullanımı

2. Aynı Kavram Alanından Sözcük Kullanımı (Eşdizimlilik ve Eşdizimsel Örüntüleme)

3. Yapı Yinelemeleri

Metinselliğin en temel ölçütü olarak ele alınan bağdaşıklık ilkesi ile ilgili yapılan çalışmalar, bu konu hakkında henüz bir fikir birliği olmadığını göstermektedir. Yapılan bu çalışmaların bir kısmı ya Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen öğrencilerin ya da ilköğretim öğrencilerinin yazma becerilerini ölçme amacıyla yapılmakta olup yapılan çalışmaların çok azı da dilbilim bölümlerinde yapılan lisansüstü tezlerdir. Ayrıca bu konu hakkında son zamanlarda metindilbilimsel bağlamda çözümlenmeler de yapıldığı görülmektedir. Gerek ana dilde gerekse yabancı dilde eğitim gören öğrencilerin yazma becerilerini ölçme amacıyla

yapılan bağdaşıklık çalışmaları yapılmaktadır. Ayrıca okuma becerisinin ölçülmesi ve değerlendirilmesi için de bağdaşıklık çalışmalarının yapılması gereklidir. İşte bu amaçla, bu çalışmada, Ömer Seyfettin'in "Başını Vermeyen Şehit" adlı hikâyesinde cümle düzeyinde sözcüksel bağdaşıklık ilkeleri değerlendirilmeye çalışılmaktadır.

1. Sözcüksel Bağdaşıklık

1.1. Tekrarlar

1.1.1. Aynı Sözcükle Yapılan Tekrarlar

"Ufku, küflü demir renginden ağır bulut yığınları eziyor, *sürü sürü* geçen kargalar tam hisarın üstünden uçarken sanki gizli bir kara haber götürüyorlarmış gibi, *acı acı* bağıryorlardı" (25).

"*Gayet sert, gayet titiz, gayet sınırlı bir adamdı*" (27).

"Elleri arkasında, başı önüne eğik, bastığı siyah kaplama taşlarına görmez bir dikkatle bakarak *yavaş yavaş* yürüdü" (27).

"Kuru Kadı, uzakta, *kara* yerin üstünde daha *kara* bir leke gibi *yavaş yavaş* ilerleyen düşman alayına dikkatle baktı" (28).

"Palanganın ruhu, neşesi, keyfi olan iki arkadaşı, bu esnada *tuhaf tuhaf* laflar söyleyip yine herkesi güldürüyordu" (29).

"Bunların ikisine de *deli* derlerdi: *Deli* Mehmet, *Deli* Hüsrev...Serhat muharebelerinde, hayale sığmayacak yararlılıklarıyla masal kahramanları gibi inanılmaz bir şöhret kazanan bu iki *deli*, hiçbir nizamda hiçbir kayda, hiçbir zapt ve rapta girmeyen, dünya şerefinde gözleri olmayan Anadolu dervişlerindendi" (29).

"Bunların ikisine de *deli* derlerdi: *Deli* Mehmet, *Deli* Hüsrev...Serhat muharebelerinde, hayale sığmayacak yararlılıklarıyla masal kahramanları gibi inanılmaz bir şöhret kazanan bu iki *deli*, *hiçbir* nizamda *hiçbir* kayda, *hiçbir* zapt ve rapta girmeyen, dünya şerefinde gözleri olmayan Anadolu dervişlerindendi" (29).

"*Hepimiz, hepimiz... hepimiz, hepimiz hazırız*" (31).

"*Allah, Allah* naralarıyla müthiş bir çöl fırtınası gibi fışkırdılar" (32).

"Kollardan *birisine* *Deli* Hüsrev, *birisine* *Deli* Mehmet baş olmuştur" (32).

"*Mehmet, Mehmet!... Canını verdin!... Başını verme Mehmet! ...*" (33)

“Bu nara o kadar müthiş, o kadar etkili, o kadar yanıktı ki...” (33)

“Ne durursun be can! Deli Hüsrev'in kaktırması Kuru Kadı'ya baştan can verdi, “Allah Allah” diyerek ileriye atıldı” (34).

Bu sıcak, bu yeşil *nur* büyüdü, taşı, bütün âlem bu *nurun* içinde kaldı” (35).

“Bu yeşil *nurun* içinde deli Mehmet'in kanlı boynuna sarılmış beyaz kanatlı bir melaike hem onu *nurdan* elleriyle okşuyor hem de açık alnını öpüyordu” (35).

“Sarhoş gibi *sallana sallana* hisara girdi” (36).

“Hayır, Deli, *şıkır şıkır* atını kaşağılıyor, keyifli bir türkü söylüyordu” (36).

“Kuru Kadı, gittikçe *öyle serseri, öyle perişan, öyle berbat* oldu ki...” (38)

“Zigetvar'ın zaptı akşamı yaralılar toplanırken, meşhur kahraman deli Hüsrev'in -bir gülleyle parçalanmış- cesedi yanında, uzun boylu, *ak saçlı, ak sakallı, yeşil cüppeli* bir şehit buldular” (38).

“*İnceden inceye* tahkikat yapıldı” (38).

1.1.2. Eş - Yakın Anlamlı Sözcükle Yapılan Tekrarlar

“Gayet *sert, gayet titiz, gayet sinirli* bir adamdı” (27).

“Daha *yatıp uyuduğunu* gören yoktu” (27).

“Kargalar, havaya boşaltılmış bir çuval canlı kömür ellemeleri gibi karmakarışık geçiyorlar, sessizliği parçalayan *keskin, sivri* sesleriyle gaklıyorlardı” (27).

“Erguvani bir *esmerlik* içinde *siyah* bir kaya gibi duran Zigetvar'a baktı” (28)

“Kuru Kadı, onların herkesi güldüren münakaşalarını, saçma sapan sözlerini gülümseyerek *dinlerken*, elçiyi yanına getirdiler, iki deli de *sustu*” (30).

“Ateşe, nura, haça, İncil'e, Zebur'a *yemin ediyor*; çıkıp giderlerken muhafızlara hiçbir ziyan dokunmayacağına dair *söz veriyorlardı*” (30).

“Kuru Kadı'nın *iri patlak* gözleri yaşardı” (31).

“Bugün *can, baş* feda olsun” (31).

“Düşman altmış dört *ceset* bırakmış, diğer *ölülerinin* hepsini kaçırmıştı” (34).

“*Toplattığı* şehitleri hisarın önündeki meydana *yığdırdı*” (34).

“Kulak verdi: *ağlıyor mu, iniyor mu* diye” (35).

“Fakat nasıl deniz çanağa *sığmazsa*, onun büyük sırrı da ruhuna *sığmadı*” (37).

“Kuru Kadı, gittikçe öyle *serseri*, öyle *perişan*, öyle *berbat* oldu ki...” (38)

1.1.3. Karşıt Anlamlı Sözcükle Yapılan Tekrarlar

“*Sabahtan akşama* kadar namaz kılar, zikreder, geceleri hiç uyumazdı” (27).

“Kargalar, havaya boşaltılmış bir çuval canlı kömür elleri gibi karmakarışık geçiyorlar, sessizliği parçalayan *keskin*, *sivri* sesleriyle gıkıyorlardı” (27).

“Arife sabahı, herkes *uyurken*, o, her vakitki gibi yine *uyanıktı!*” (28)

“Gözlerini *küçülttü*, *büyülttü*” (28).

“*Kuru Kadı*'nın iri patlak gözleri *yaşardı*” (31).

“*Kalanlarımız* gazi, *ölenlerimiz* şehit olsun!” (32)

“*Durmadi*, *ilerledi*” (33).

Karşıt anlamlı sözcükle yapılan tekrarlar, fiili olumlu ve olumsuz çekimi birlikte kullanılarak da yapılmaktadır:

“*Durur durmaz*, o an, kırk adım kadar yaklaştığı kesik başlı şehidin yerden fırladığını gördü.” (34)

“Başkaları *görmedi* de, biz ikimiz niçin *gördük?*” (38)

1.1.4. Aynı Kökten Sözcükle Yapılan Tekrarlar

“Herkes *uyurken*, o her vakitki gibi yine *uyanıktı!* (28)

“İhtiyar *topçu* gelinde ona da hemen haber *toplarını* atmasını söyledi” (29).

“Kuru Kadı, onların herkesi *güldüren* münakaşalarını, saçma sapan sözlerini *gülümseyerek* dinlerken, elçiyi yanına getirdiler, iki deli de sustu” (30).

“Siyah, yüksek atlı bir şövalye, *uzun* bir kargıyı bu *uzanmış* vücuda saplıyordu” (33).

Aynı kökten sözcükle yapılan tekrarlar, kökteş sözcükler kullanılarak da yapılmaktadır:

“Kuru Kadı sabahtan beri *yemek yememiş*, su içmemiş, durup dinlenmemişti” (35).

“Haydi, *kapı kapanacak*, dediler” (35).

“Küttedek *kapıyı kapadı*” (36).

1.1.5. Sözcük Öbekleriyle Yapılan Tekrarlar

Ömer Seyfettin'in cümle düzeyinde bağdaşıklık ilkesi açısından ele alındığı bu hikâyede, sözcük öbekleriyle yapılan tekrarlara rastlanmamıştır.

1.1.6. Cümle Tekrarları

“*Amin, amin...*” (31)

“*Aç bize kapıyı aç, diye bağırmaya başladılar*” (31).

“*Bundan şüphesi olan var mı? -Hayır. -Hayır, asla... -hayır*” (32).

“*Deli Hüsrev, bir sarhoş gibi Kıracın'in alayına dalmış, kesiyor, kesiyor...inanılmaz bir çabuklukla kaçanlara yetişiyor, ikiye biçiyordu*” (33).

“*Bakındı, bakındı*” (33).

2. Aynı Kavram Alandan Sözcük Kullanımı (Eşdizimlilik ve Eşdizimsel Örüntüleme)

“*Öbür günkü bayram için hazırlanan beyaz kurbanlar, küçük Grişgal palangasının etrafında otuyorlardı*” (25).

“*Yarım mil ötede Toygun Paşa'nın son kuşatmasından çılgın kışın hiddeti sayesinde kurtulan Zigetvar Kalesi, sönmüş bir yanardağ gibi simsiyah duruyordu*” (25).

“*Ufku, küflü demir renginden ağır bulut yığınları eziyor, sürü sürü geçen kargalar tam hisarın üstünden uçarken sanki gizli bir kara haber götürüyorlarmış gibi, acı acı bağırıyorlardı*” (25).

“*Şimdiye kadar, asker olmadığı halde, her savaşa girmişti*” (26).

“*Birkaç bin yeniçeriyle dört beş topu olsa... bir gece içinde şu kaleyi alıvermek işten bile değildi!*” (26)

“*Palanga... amma topu tüfeği kaç kişi?*” (26)

“*Bir tanesi karşısına geçtiği iri bir koçu, başına dokunarak kızdırıyor, tos vurduruyordu*” (27).

“*Gayet sert, gayet titiz, gayet sinirli bir adamdı*” (27).

“*Sabahtan akşama kadar namaz kılar, zikreder, geceleri hiç uyumazdı*” (27).

“Kargalar, havaya boşaltılmış bir çuval canlı kömür ellemeleri gibi karmakarışık geçiyorlar, sessizliği *parçalayan keskin, sivri sesleriyle garklıyorlardı*” (27)

“Derin bir *karanlık kuyuyu andıran merdivenin dar basamaklarında kayboldu*” (27).

“Mescit odasının önündeki taş yalakta, iki büklüm, *aptesini tazeliyordu*” (28).

“Bahçeye çıkan kapı kemerinde asılı *kandil*, sönük *ışıyla duvarları titretiyordu*” (28).

“Bu, *kuledeki nöbetçinin sesiydi*” (28).

“*Sarığını, cüppesini, kılıcını, tüfeğini getirtti*” (29).

“Biraz sonra *düşman hisarın önünde savaş düzenine girmiş bulunuyordu*” (29).

“Bedenler, *kalkanlı, tüfekli, oklu gazilerle dolmuştu*” (29).

“Palanganın *ruhu, neşesi, keyfi* olan iki arkadaş, bu esnada tuhaf tuhaf laflar söyleyip yine herkesi güldürüyordu” (29).

“Bunların ikisine de deli derlerdi: Deli Mehmet, Deli Hüsrev...Serhat muharebelerinde, hayale sığmayacak yararlılıklarıyla masal kahramanları gibi inanılmaz bir şöhret kazanan bu iki deli, hiçbir *nizama* hiçbir *kayda*, hiçbir *zapt ve rapta* girmeyen, dünya şerefinde gözleri olmayan Anadolu dervişlerindendi” (29).

“Her zaferden sonra kumandanları onlara *rütbe, hil'at, murassa* kılıç gibi şeyler vermeye kalkınca, gürlenler, ‘İstemeyiz, *fani vücuda kefen* gerektir’ (29).

“*Hil'at* cahilleri sevindirir...derler, hak uğrundaki gayretlerime *ücret, mükâfat, şabaş* kabul etmezlerdi” (29).

“*Tüfekler, oklar* atılmaya, *toplar* gürlenmeye, *kılıçlar, kalkanlar* şakırdamaya başladı mı, hemen *coşarlar, kendilerinden geçerler; naralar savurarak* düşman saflarına saldırdılar” (30).

“*Alevi* gözlerle takip edilemeyen birer canlı *yıldırım olup tutuşurlardı*” (30).

“*Ateşe, nura, haça, İncil'e, Zebur'a* yemin ediyor; çıkıp giderlerken muhafızlara hiçbir ziyan dokunmayacağına dair söz veriyorlardı” (30).

“*Kılıçlarımız, kalkanlarımız* yağlı. *Oklarımız* bağlı, *yatağanlarımız* keskin” (31).

“Palabıyık, gök gözlü, geniş *beyaz çehresi, yeni doğmuş ay* gibi *parlıyordu*” (31).

“*Duayı* bırak, efendi dedi, *gâzâ* duadan üstündür” (31).

“Bugün hacılarımız Arafat'ta, diğer müminler camilerde bizim gibi gazilerin zaferi için dua etmekte...” (32)

“Kalanlarımız gazi, ölenlerimiz şehit olsun!” (32)

Apdes aldılar, namaz kıldılar, tekbir çektiler, helalleştiler” (32).

“Bu yeşil *nurun* içinde deli Mehmet'in kanlı boynuna sarılmış *beyaz kanatlı bir melaike* hem onu *nurdan* elleriyle okşuyor hem de açık alnını öpüyordu” (35).

“Beş vakit namazlarını bile *cemaatine* bu kabrin başında *kılmak* istedi” (36).

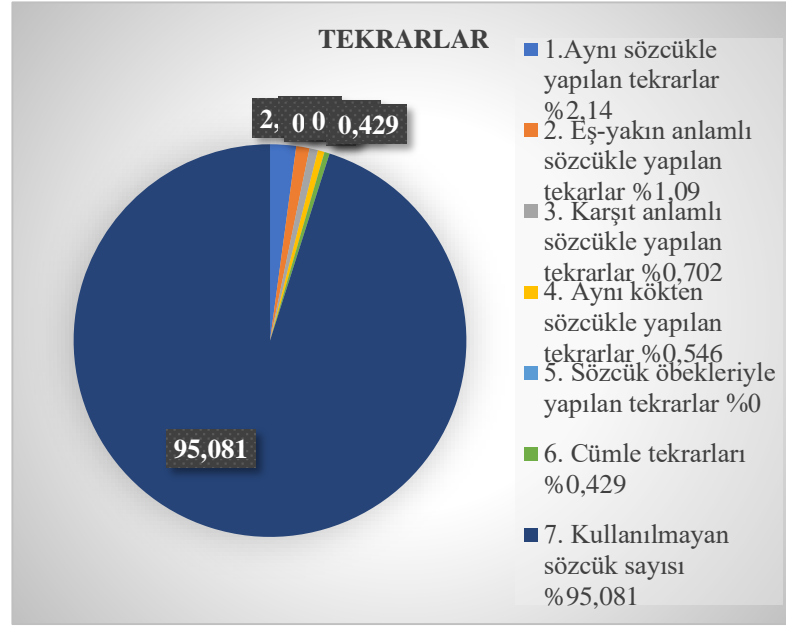
“Her an *beka* badesini içmiş *ezeli* bir sarhoş gibi nihayetsiz bir *gayş*, *payansız bir şevk*, *sükûn bulmaz bir heyecan* içinde yaşıyordu” (37).

“Zigetvar'ın zaptı akşamı *yaralılar* toplanırken, meşhur kahraman deli Hüsrev'in -bir gülleyle *parçalanmış- cesedi* yanında, uzun boylu, *ak saçlı*, *ak sakallı*, *yeşil cüppeli* bir şehit buldular.” (38).

Tekrarlar	Toplam Sözcük Sayısı	Sözcüğün Kullanım Sayısı	Toplam Sözcüğe Oranı
Aynı Sözcükle Yapılan Tekrarlar	2562	55	%2,14
Eş -Yakın Anlamlı Sözcükle Yapılan Tekrarlar	2562	28	%1,09
Karşıt Anlamlı Sözcükle Yapılan Tekrarlar	2562	18	%0,702
Aynı Kökten Sözcükle Yapılan Tekrarlar	2562	14	%0,546
Sözcük Öbekleriyle Yapılan Tekrarlar	2562	0	%0
Cümle Tekrarları	2562	11	%0,429
Toplam	2562	126	%4,91

Tablo: 1 Tekrarların Kullanım Oranı

Tablo 1'de görüldüğü gibi, aynı sözcükle yapılan tekrarlar 55 (%2,14), eş -yakın anlamlı sözcükle yapılan tekrarlar 28 (%1,09), karşıt anlamlı sözcükle yapılan tekrarlar 18 (%0,702), aynı kökten sözcükle yapılan tekrarlar 14 (%0,546), cümle tekrarı 11%0.429 adettir. Sözcük öbekleriyle yapılan tekrarlar ise görülmemektedir.

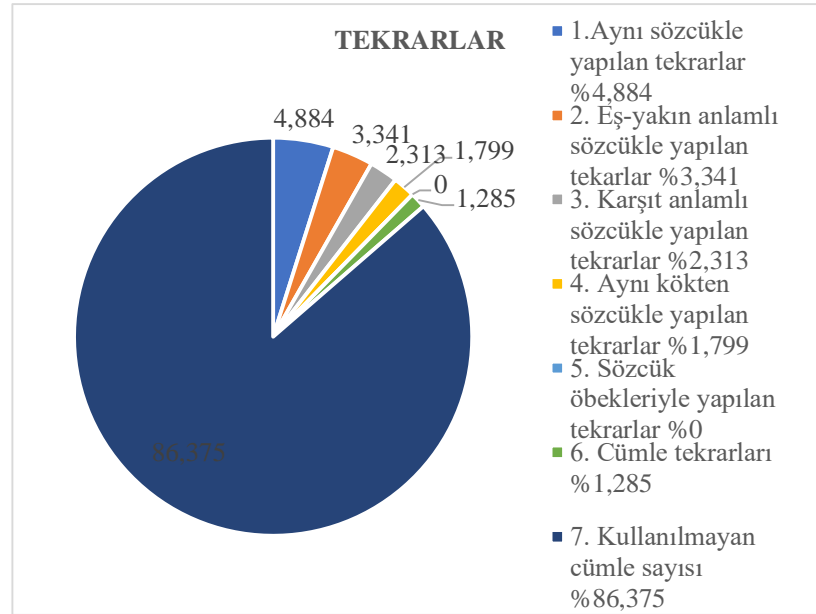
Tablo: 2 Tekrarların Kullanım Oranı Daire Grafiği

Tekrarlar	Toplam Cümle Sayısı	Cümle Sayısı	Toplam Cümlelere Oranı
Aynı Sözcükle Yapılan Tekrarlar	389	19	%4,884
Eş -Yakın Anlamlı Sözcükle Yapılan Tekrarlar	389	13	%3,341
Karşıt Anlamlı Sözcükle Yapılan Tekrarlar	389	9	%2,313
Aynı Kökten Sözcükle Yapılan Tekrarlar	389	7	%1,799
Sözcük Öbekleriyle Yapılan Tekrarlar	389	0	%0
Cümle Tekrarları	389	5	%1,285
Toplam	389	53	%0,135

Tablo: 3 Tekrarların Kullanım Oranı

Tablo 3'ten de anlaşılacağı üzere, 19 cümlede aynı sözcükle yapılan tekrarlar (%4,884), 13 cümlede eş -yakın anlamlı sözcükle yapılan tekrarlar (%3,341), 9 cümlede karşıt anlamlı sözcükle yapılan tekrarlar (2,313), 7 cümlede aynı kökten sözcükle yapılan tekrarlar (1,799), 5 tane cümle tekrarları (%1,285) görülmüştü. Taranan hikâyede, sözcük

öbekleriyle yapılan tekrarlara rastlanmamıştır. Toplam tekrar cümlesi sayısı 53 (%0,135)'tür.

Tablo: 4 Tekrarların Kullanım Oranı Daire Grafiği

Sonuç

Bağdaşıklık, bağlamla ilgili olup bağdaşıklıkta anlamsal bağlantı esastır. Bağdaşıklıkla ilgili kurallara uyulmaması, anlam karışıklığına neden olacağı için gerek yazma gerekse okuma becerisinin kazanılması ve geliştirilmesinde bağdaşıklık ilkesine dikkat edilmesi gerekmektedir. Ömer Seyfettin'in "Başını Vermeyen Şehit" adlı hikâyesinde 2562 sözcük ve 389 cümle vardır. Bu hikâyede toplam %4,91 oranında sözcük tekrarı kullanılmıştır. Tekrarların kullanıldığı cümle oranı ise %0,135'tir.

Cümle içerisinde kullanılan tekrarlar, sözcüksel bağdaşıklık ilkesi için oldukça gereklidir. Bu gereklilik ele alınan hikâyede de kendini göstermektedir. Ömer Seyfettin'in - bağlamla ilgili olan ve anlamsal bağlantının esas olduğu- bağdaşıklık ilkesine uyduğu ve hikâyesinde hem dil bilimsel hem söz dizimsel hem de anlam bilimsel uyum görülmektedir.

Kaynakça

- Aksan, Doğan (2003). Her Yönüyle Dil- Ana Çizgileriyle Dilbilim. Ankara: TDK Yayınları.
- Beaugrande, Robert Alain.; Dressler Wolfgang. Ullric (1981). Introduction To Text Linguistic. London And New York: Longman.
- Coşkun, Ögeyik Muhlise (2008). Metinlerarasılık ve Yazın Eğitimi. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ediskun, Haydar (2005). Türk Dilbilgisi. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Günay, Doğan (2007). Metin Bilgisi (3. Baskı). İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Halliday, Michael; Hasan Ruqaiya (1976). Cohesion İn English. Londra: Longman.
- Kaili, Aytaç Çeltek (2010). "Türkçe Okuma Kitabı.", (Ed. N.E. Uzun, M. E. Gökmen ve C. Kurt), Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Yeni Çalışmalar: 8. Dünyada Türkçe Öğretimi Sempozyumu Bildirileri, Ankara Üniversitesi Basımı, 134-145.
- Kalsın, Şirvan (2016). "Bağdaşıklık ve Kutadgu Bilig'de Sözcük Bağdaşıklığı." Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, Folklor/Edebiyat, Cilt:22, Sayı:88, 2016/4, 131-146.
- Onursal, İrem (2003). "Türkçe Metinlerde Bağdaşıklık ve Tutarlılık." Günümüz Dilbilim Çalışmaları (Yayına Hazırlayanlar: Prof. Dr. Ayşe Kıran, Doç. Dr. Ece Korkut, Dr. Suna Ağıldere), İstanbul: Multilingual Yayınları. S.121-132.
- Özkan, Bülent (2004). "Metindilbilimsel Bağdaşıklık ve Haldun Taner'in On İkiye Bir Var Adlı Öyküsünde Metindilbilimsel Bağdaşıklık Görünümler." Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13/1, 167.
- Ömer Seyfettin (2009). Bütün Hikâyeleri, İstanbul: Üç Harf Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. (2011). Türkçe Sözlük. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Uzun, Leyla Subaşı (1995). Orhon Yazıtlarının Metin Dilbilimsel Yapısı. Ankara: Simurg Yayınları.
- Vardar, Berke (2007). Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü. İstanbul: Multilingual Yayınları.